

KS. RYSZARD BANACH

Tarnów,

PATROLOGIA I PATRYSTYKA W TARNOWSKIM INSTYTUCIE TEOLOGICZNYM 1838—1951

Ośrodek teologiczny w Tarnowie istniejący w załączku już od 1822 roku¹ uformował się na dobre dopiero po 1838 roku, czyli po otwarciu w pełni zorganizowanego 4-letniego Instytutu Teologicznego. Obowiązywał w tym Instytucie program wykładów na uniwersyteckich wydziałach teologicznych monarchii austriackiej, do której od 1772 roku należał Tarnów². Chcąc więc mówić o studium patrologii i patrystyki w Tarnowie trzeba mieć na uwadze austriacki program studiów teologicznych³, tym bardziej, że do lat 80-tych XIX stulecia zarówno profesorowie teologii jak też inni kapłani zajmujący wyższe stanowiska kościelne w diecezji tarnowskiej formowani byli wyłącznie w Wiedniu. Już od czasów reformy józefińskiej istniały specjalne podręczniki patrologii⁴, chociaż jej wykłady łączono z historią Kościoła, zaś nauką Ojców zajmowano się przy wykładach teologii dogmatycznej. W 1842 roku tarnowskie *Notificationes*⁵ podają do wiadomości kleru diecezjalnego ogłoszenie konkursu na nowy podręcznik patrologii (oraz podręcznik dogmatyki) w języku łacińskim. Konkurs ten ogłoszono we wszystkich krajach monarchii. Owocem konkursu był solidnie opracowany podręcznik profesora historii Kościoła i prawa kanonicznego w Brixen, Józefa Fesslera⁶. Ten

¹ Biskup tyński Grzegorz Tomasz Ziegler zorganizował w Bochni 15 XI 1822 r. seminarium duchowne i studium teologiczne dla ostatniego roku teologii tzw. pastoralistów. Zob. Ks. Ryszard Banach, *Studia teologiczne w seminarium pastoralistów diecezji tyńsko-tarnowskiej (1822—1838)*. Roczniki Teologiczno-kanoniczne, t. 20(1973) z. 4 ss. 5—24.

² J. Kwolek, *Organizacja studiów filozoficzno-teologicznych przy seminarium duchownych b. zaboru austriackiego*. W: Pamiętnik czwartego zjazdu Związku Zakładów Teologicznych w Kielcach. Kielce 1927, s. 44—57; B. Kumor, *Ratio studiorum w polskich seminariach duchownych zaboru austriackiego*. W: Z zagadnień kultury chrześcijańskiej. Lublin 1973, s. 473—480.

³ H. Zschokke, *Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich*. Wien und Leipzig 1894, s. 66—103.

⁴ Przykładowo podają podręczniki używane w Galicji a więc Daniela Tobenza: *Institutiones usus et doctrinae Patrum*. Vindobonae 1779—1783. T. 1—2; oraz Stephana Wiesta: *Institutiones patrologiae in usum academiarii*. Ingolstadt 1795. Por. M. Tarnawski, *Studia alumnów józefińskiego seminarium generalnego we Lwowie*. Gazeta Kościelna 1918, s. 304; Jan Maria Szymusiak, *Zarys dziejów patrystyki. Dzieje Teologii katolickiej w Polsce*. T. 3 cz. 1, s. 78.

⁵ *Notificationes ad universum venerabilem Clerum Dioecesis Tarnoviensis 1842 VIII nr 3587*: In Schulsachen.

⁶ Józef Fessler (1813—1872), profesor teologii (i pisarz) w Brixen a następnie w Wiedniu (od 1852), wreszcie biskup w S. Pölten (1864—72). Jedną z pierwszych jego publikacji był właśnie podręcznik patrologii napisany po łacinie pt. *Institu-*

podręcznik wprowadzono w całej monarchii i nim posługiwano się do końca XIX wieku.

Konferencja episkopatu krajów austriackich w 1849 roku⁷ zaliczyła patrologię do przedmiotów obowiązkowych, zaś w roku 1858 polecono ją wyodrębnić i jako przedmiot pożyteczny dla duchowieństwa wykładać dla alumnów seminariów duchownych⁸. Właśnie wtedy od 1859 roku w programie studiów teologicznych w tarnowskim Seminarium Duchownym znalazły się wykłady patrologii najpierw dla studentów II roku teologii, w następnym dla słuchaczy I roku teologii. Wykłady prowadził profesor historii Kościoła ks. dr Wawrzyniec Gwiazdoń⁹ z pewnością według wspomnianego już podręcznika J. Fesslera. Jednakowoż w roku szkolnym 1860/61 nie ma już patrologii w spisie przedmiotów, dopiero w 1869/70 pojawia się w wykazach egzaminacyjnych, aby w roku następnym zniknąć na długie dziesięciolecia, bo aż do 1933 roku¹⁰.

Oczywiście brak patrologii w spisie wykładów nie świadczy o zaniechaniu wykładów tej dyscypliny. Traktując patrologię jako integralną część historii Kościoła poświęcano jej szereg wykładów w pierwszym semestrze nauki historii Kościoła. Tak czynił ks. W. Gwiazdoń jak też jego następcy aż do 1933 roku. Wyróżnienie jednorazowe patrologii w 1869/70 jak również zaniechanie wymieniania jej w następnych latach stanowi potwierdzenie tejże praktyki.

Właściwymi profesorami patrologii byli więc profesorowie historii Kościoła i prawa kanonicznego¹¹. Na przestrzeni omawianych 112 lat było ich dziesięciu: 1. Ks. Feliks Godziemba Sosnowski (1838—1842), 2. Ks. Ludwik Ruczka (1843—1848), 3. Ks. Wawrzyniec Gwiazdoń (1850—1866), 4. Ks. Apolinary Wisłocki (1870—1871), 5. Ks. Andrzej Leja (1871—1880), 6. Ks. Józef Bąba (1880—1887), 7. Ks. Józef Buczyński (1888—1891), 8. Ks. Jakub Górka (1892—1917), 9. Ks. Franciszek Paryło (1917—1933), 10. Ks. Władysław Węgiel (1933—1951). Oprócz nich prowadziło wykłady kilku suplentów czyli

---

tiones Patrologiae. T. 1—2. Oeniponte 1850—1851. Uzupełniony i udoskonalony przez B. Jungmanna w latach 1890—1896 służył jeszcze długo jako pomoc w studiach teologicznych.

⁷ H. Zschokke, *Die theologischen Studien*, s. 82; Ignacy Korzeniowski, *Zbiór przepisów odnoszących się do Kościoła i duchowieństwa katolickiego*. Lwów 1900, s. 190.

⁸ Fr. von Schweickhardt, *Sammlung der für die österr. Universitäten geltigen Gesetze*. Wien 1885, s. 272 i n.; I. Korzeniowski, *Zbiór przepisów*, s. 192—3.

⁹ Ks. Wawrzyniec Gwiazdoń (1822—1885), absolwent konwiktów wiedeńskiego i Frintaneum, świec. 1845, profesor historii Kościoła (od 1850) i prawa kanonicznego (od 1852) do 1866. Cieszył się opinią dobrego naukowca. Biskup tarnowski J. A. Pukalski wybrał go jako eksperta na Sobór Watykański I. Od 1866 wszedł do grona kapituły katedralnej w Tarnowie, 1880 został prepozytem, zaś po śmierci biskupa Pukalskiego rządcą diecezji.

¹⁰ ASDT: *Matricula Auditorum s. Theologiae cum eorum in moribus progressu in Instituto Theologico dioecetano Tarnoviensi ab anno scholastico 1838—1893*, pag. 149—156, 224—234. ASDT: ADir. 1870: *Katalogen (Fortgangsklassen)*.

¹¹ O wykładowcach historii Kościoła i prawa kanonicznego napisał ks. Piotr Gajda artykuł na łamach *Currendy*, nie podaje więc o nich danych biograficznych. Należy podkreślić, że po rezygnacji z katedry ks. J. Bąby wykłady prawa kanonicznego przejął ks. Władysław Mysor, a nie ks. Jakub Górka. Dokonano więc podziału katedry na dwie i tak już pozostało. W okresie zastępstwa zdarzało się, że wykłady patrologii prowadzili profesorzy dogmatyki lub teologii fundamentalnej, niekoniecznie ten, który wykładał historię Kościoła. Ks. P. Gajda, *Sylwetki biograficzne profesorów seminarium duchownego w Tarnowie*. I. Wykładowcy historii Kościoła i patrologii. *Currenda*. Pismo urzędowe diecezji tarnowskiej. R. 109: 1959, s. 295—308.

wykładowców tymczasowych, jeśli profesor zwyczajny przechodził na inne stanowisko¹², albo ciężko zachorował¹³. Jak łatwo zauważyć, najczęściej tę funkcję pełnili prefekci seminarium duchownego¹⁴, niekiedy wikariusz katedralny¹⁵. W latach końcowych XIX stulecia wykłady zastępcze zlecano profesorom innych przedmiotów¹⁶.

Poza ks. Apolinarym Wisłockim i Józefem Buczyńskim, którym choroba i śmierć nie pozwoliła rozwinąć działalności profesorskiej wspomniani już profesorowie zwyczajni piastowali swoją katedrę nieco dłużej i zasłużyli na ocenę zdolnych i dobrych wykładowców. Ale poza wykładami nie mogli poświęcać się pracy naukowej i pisarskiej w zakresie swoich przedmiotów, gdyż wiele czasu zajmowały im inne zajęcia administracyjne czy duszpasterskie¹⁷. Wprawdzie ks. J. Bąba chwycił często za pióro, ale jego artykuły miały przeważnie charakter polemiczno-krytyczny i dotyczyły najczęściej zagadnień historii Kościoła i historii sztuki. Więcej zamiłowania do badań historycznych wykazywał ks. Jakub Górka, ale w swoich zainteresowaniach ukierunkował się na dziedzinę hagiografii¹⁸.

W 1933 roku, kiedy zarząd diecezji tarnowskiej objął ks. biskup Franciszek Lisowski, były profesor Uniwersytetu Lwowskiego, nakazał wprowadzić osobne wykłady patrologii i zlecił je nowozamianowanemu profesorowi historii Kościoła, ks. dr Władysławowi Węglowi¹⁹. Studia specjalistyczne uwię-

---

¹² Np. ks. F. Sosnowski objął katedrę Pisma św. w Krakowie, ks. L. Ruczka został proboszczem w Kolbuszowej, zaś ks. A. Leja — w Czarnym Dunajcu, natomiast ks. W. Gwiazdoń czy ks. J. Bąba weszli do grona kapituły.

¹³ Tak np. ks. Apolinary Wisłocki, który objął katedrę historii Kościoła 1 I 1870, a 1 III 1870 prawo kanoniczne przygotowywał się do konkursu z tych przedmiotów, ale w jesieni ciężko zachorował i zmarł 3 IV 1871 w Przemyślu. Podobnie ks. Józef Buczyński dobrze zapowiadający się profesor, rozchorował się (1891) i zmarł 18 III 1892 r.

¹⁴ Prefektami byli: ks. Klemens Popiel (1842), ks. Franciszek La Croix (1848), ks. Roman Fiałkowski (1866—1870). Ten ostatni miał już objąć katedrę jako profesor zwyczajny, ale ponieważ nie złożył w czasie wymaganym egzaminu konkursowego przeniesiono go na wikariat do Wiśnicza. Ponieważ odczuł to jako degradację na wikariat nie pojechał, lecz potajemnie opuścił diecezję i wyjechał za granicę.

¹⁵ Np. ks. Józef Chowaniec (1848—50).

¹⁶ Ks. Stanisław Dutkiewicz objął wykłady po odejściu ks. J. Bąby do gremium kapituły katedralnej (1887). Złożył już nawet egzamin konkursowy z historii Kościoła, ale nie złożył takowego z prawa kanonicznego, które było związane z historią w ramach jednej katedry. Po roku zrezygnował z tej katedry i korzystając z okazji objął katedrę Pisma św. N. Testamentu. Odwołano wtedy z Wiednia ks. J. Buczyńskiego na tę katedrę, ale ten wkrótce umarł (1892). W czasie choroby i po śmierci ks. Buczyńskiego zastępczo wykładał ten przedmiot rektor seminarium i dyrektor studiów ks. J. Bąba (oczywiście z wynagrodzeniem suplenta, choć uprzednio był profesorem zwyczajnym tejże katedry).

¹⁷ Według instrukcji władz austriackich profesory nie pełnili żadnych innych urzędów, aby mogli poświęcać się całkowicie nauce, ale też ich pensje były bardzo niskie. Wytworzyła się więc w diecezji praktyka włączania profesorów w inne zajęcia, które nieco mogły poprawić ich sytuację finansową. Szczególnie lubiane były przez profesorów okolicznościowe, uroczyste kazania. Pewien obraz działalności pisarskiej profesorów, choć tylko w zarysie daje ks. A. Nowak, *Działalność pisarska księży profesorów Sem. Duch. w Tarnowie*. Zarys bibliograficzny. Currenda. R. 118: 1968, s. 151—158.

¹⁸ Przetłumaczył z j. niemieckiego żywot św. Anieli Merici, przygotował życiorys św. Joanny D'Arc (wydał w Tarnowie 1913), oraz sługi B. Bartłomieja Holzhausera (1908). Pisał też wiele innych artykułów o różnorodnym charakterze. Najlepszą pracą ks. J. Górki jest monografia o ks. Wojciechu Błaszyńskim wydana w Tarnowie w 1914 roku.

¹⁹ Nie ma jeszcze dokładnej biografii ks. Władysława Węgla (1900—1976). Dane biograficzne zawiera artykuł (przemówienie na wprowadzenie zwłok do katedry

zione doktoratem z dziedziny dogmatyki, jakie odbywał w Rzymie, pozwalały mu czerpać ze źródeł tradycji chrześcijańskiej i ułatwiały przekaz nauki Ojców Kościoła młodym adeptom kapłaństwa. Miał ks. W. Węgiel dar jasnego i pięknego wykładu, co było szczególnie cenne przy przekazie nauki Ojców tkwiących przecież w wirze walki o czystość doktryny kościelnej.

W roku 1951 wykłady patrologii przejął na polecenie ks. biskupa Jana Stepy, obecny profesor, ks. dr Wojciech Kania, którego dorobek pisarski w dziedzinie przybliżania nauki Ojców polskiemu czytelnikowi jest bezsporny, zasługujący na szczegółowe omówienie.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na fakt tzw. patrystyki stosowanej i kultury patrystycznej wśród duchowieństwa polskiego, o którym mówi J. M. Szymusiak we wspomnianym już Zarysie dziejów patrystyki²⁰. Bez większego trudu można przejawy tej kultury patrystycznej zaobserwować wśród duchowieństwa tarnowskiego. Nie można bowiem zapominać, że duchowieństwo tarnowskie wynosiło ze studiów dobrą znajomość zarówno języka niemieckiego, jak też języków klasycznych. Miało więc tym samym łatwy dostęp²¹ do wszystkich publikacji naukowych z dziedziny patrologii i patrystyki wychodzących na obszarze języka niemieckiego. W bibliotekach prywatnych kapłanów tarnowskich można było zawsze znaleźć publikacje z tej dziedziny, a nawet wydawnictwa seryjne²². Do Ojców Kościoła sięgali chętnie kaznodzieje i katecheci. To wyjaśnia też pojawienie się na podwórku tarnowskim paru publikacji patrologicznych²³. Powstały one zazwyczaj na marginesie innych zajęć duszpasterskich. Zarówno bowiem znani katecheci ks. W. Gadowski²⁴ czy Wł. Budzik²⁵, jak też ks. J. Czuj i ks. W. Kania dochodzili do swych osiągnięć w tej dziedzinie przy całym wachlarzu absorbujących zajęć i stanowią chlubne świadectwo nie tylko umiłowania nauki Ojców Kościoła, ale również żywotności tzw. kultury patrystycznej wśród pokoleń duchowieństwa diecezji tarnowskiej.

---

21 VI 1976) ks. Bpa Piotra Bednarczyka, *Ks. Rektor Władysław Węgiel*. Currenda R. 126: 1976, s. 251—259. Aby ułatwić alumnom seminarium przyswojenie sobie materiału przygotował w czasie wojny ks. Węgiel skrypt z patrologii oparty na znanych ówczesnie podręcznikach, które dla alumnów były niedostępne.

²⁰ Patrystyką stosowaną nazywa J. M. Szymusiak publikacje o charakterze pomocy kaznodziejskich czy katechetycznych sięgających do pism Ojców Kościoła, zaś kulturą patrystyczną znajomość i posługiwanie się w duszpasterstwie nauką Ojców. J. M. Szymusiak, *Zarys dziejów patrystyki*, s. 78—84.

²¹ Trzeba mieć na uwadze reklamę wydawnictw przez różne firmy wydawnicze i księgarskie, która w dzisiejszych warunkach wydaje się nierealnym marzeniem.

²² Np. wśród resztek księgozbioru ks. F. Moryła znalazłem tomiki serii „Sanctorum Patrum opuscula selecta ad usum praesertim studiosorum theologiae” wydawane w Innsbrucku 1868 i n. A już niemal u każdego księdza można było znaleźć popularne Enchiridiony szczególnie Denzingera (wyd. po raz pierwszy w 1854).

²³ Ks. Jacek Tylka, *Złote książeczki*. T. 1: *Dzieło o życiu i pismach Klemensa Aleksandryjskiego*. Tarnów 1892; Ks. Jan Czuj, *Św. Pacjan z Barcelony. Studium patrystyczne*. Tarnów 1923; Ks. Piotr Stach, *Św. Augustyn w walce z heretykami*, Lwów 1930; Ks. Stanisław Sroka, *Nauka św. Cypriana o miłosierdziu*. Tarnów 1939.

²⁴ Obfita bibliografia katechetyczna i publicystyczna ks. W. Gadowskiego, a szczególnie podręczniki historii Kościoła dla młodzieży szkół średnich świadczą o patrystycznej erudycji autora. O znajomości epoki Ojców świadczy też jego praca: *Z historii pedagogii* (Czasy od początków chrześcijaństwa do końca średniowiecza). Zeszyt I. Kraków 1889.

²⁵ Ks. Władysław Budzik (1890—1949), katecheta gimn. w Radłowie przygotował i opublikował (jako 10 tom POK) „*Pisma katechetyczne św. Augustyna*”. Poznań 1929.

DE PATROLOGIA ET PATRISTICA IN TARNOVIENSI INSTITUTO
THEOLOGICO ALUMNIS TRADITA

S o m m a r i o

Hac brevi dissertiuncula tractatur de programate studiorum, manualibus professoribusque disciplinarum patristicarum, quae an. 1838—1951 in Tarnoviensi Instituto Theologico alumnis clericis tradebantur.